

Stad Aalst

Graven in geschiedenis

Archeologisch onderzoek
in de Sint-Martinuskerk.

Inhoud

Inleiding	2
De oudste geschiedenis van Aalst en van de Sint-Martinuskerk	4
Villa Alost	4
Wat leert het archeologisch onderzoek ons?	6
De Sint-Martinuskerk en haar positie binnen de oudste kern van Aalst	9
Archeologisch onderzoek in kader van de vloerverwarming	10
Aanleiding	10
Oudste sporen	12
Sporen van de voorloper van de huidige kerk	15
Begraving in de kerk	17
Besluit	21
Bibliografie	21
Plattegrond	22

Inleiding

De Sint-Martinuskerk ondergaat een grootschalige restauratie-campagne die zal afgerond zijn in februari 2027. Tijdens de vijfde fase van de restauratie, die liep van juli 2017 tot eind 2018, werd een ondergrondse verwarmingsinstallatie geplaatst. Deze werken impliceerden dat de ondergrond van de kerk plaatselijk werd vergraven. Archeologische informatie die ons meer vertelt over de geschiedenis van de kerk, kon daarbij verloren gaan. Daarom werden de zones waar de werken zouden plaatsvinden, voorafgaandelijk archeologisch onderzocht. In deze brochure komt u meer te weten over de boeiende resultaten van dit archeologische onderzoek.

De oudste geschiedenis van Aalst en de Sint-Martinuskerk

Villa Alost

De oudste vermelding van Aalst, *villa Alost*, vinden we terug in twee 9de-eeuwse teksten van de abdij van Lobbes (gelegen in het hedendaagse Henegouwen). Omstreeks 868/869 stelde de abdij goederenlijsten op, waarin de naam van de *villa Alost* voor de eerste maal opduikt. De eerste tekst somt per pagus (gouw) de plaatsen op waar de abdij eigendommen heeft en vermeldt *Alosta* in de *pagus Bracbattensis*, de Brabantgouw.

Een tweede tekst, de *discriptio villarum*, beschrijft deze domeinen. Deze tekst vermeldt een passage waaruit blijkt dat de abdij van Lobbes een hof heeft, gelegen in de *villa Alost*. Deze *villa Alost* blijkt een tweeledig uitgebaat domein te zijn, samengesteld uit een vronnhof (de centrale exploitatiehoeve) met reserve (gronden die rechtstreeks door de heer worden geëxploiteerd) en gronden en hoeven die in een afhankelijke relatie staan tot de centrale hoeve.

De locatie van de *villa Alost* werd vroeger nogal strikt vereenzelvigd met de terreinen waar nu het Oud-Hospitaal gelegen is. Op basis van historische, cartografische en toponymische bronnen werd verondersteld dat Aalst zich vervolgens vanuit deze kiem ontwikkelde.

Door het talrijke archeologische onderzoek dat in Aalst de afgelopen decennia werd uitgevoerd, beschikken we inmiddels over een bijzonder rijke set aan archeologische gegevens, die toelaat met meer inzicht te kijken naar deze vroege geschiedenis. Daaruit blijkt dat één en ander toch wat moet worden bijgesteld.

Archeologisch onderzoek te Aalst

Sinds het begin van de jaren 80 van de vorige eeuw wordt op regelmatige basis archeologisch onderzoek uitgevoerd te Aalst. In 1982 werd het startsein van een lange traditie van onderzoek gegeven door de Nationale Dienst voor Opgravingen (NDO) met een opgraving in het Oud-Hospitaal (Dirk Callebaut). In de tweede helft van de jaren 80 en het begin van de jaren 90 werden heel wat interventies uitgevoerd door de Aalsterse Vereniging voor Archeologie, onder impuls van Walter De Swaef en Marnix Pieters. Vanaf de jaren 90 werd het onderzoek naar de stadswording verder gezet door de opvolger van de NDO, het Instituut voor Archeologisch Patrimonium (IAP), later Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed (VIOE) (Koen De Grootte en Jan Moens). Gaandeweg werden, naast locaties die van strategisch belang waren om de stadswording te begrijpen, ook andere zones binnen de stad opgevolgd. Een bekend voorbeeld hiervan zijn de opgravingen op de Hopmarkt in 2004/2005. Sinds het systematisch archeologisch beheer van bouwprojecten in Vlaanderen, door de toepassing van het Europese Verdrag van Malta, vanaf midden van de jaren 2000, vindt nu regelmatig archeologisch onderzoek plaats, waarbij in het bijzonder de archeologische dienst van SOLVA heel wat onderzoek in Aalst verricht.

Wat leert het archeologisch onderzoek ons?

Aalst is reeds enkele decennia het onderwerp van archeologisch onderzoek. Daardoor beschikken we in Aalst over een goed inzicht in het oudste verleden van de stad. Archeologen hebben bij dit onderzoek steeds veel aandacht opgebracht voor de middeleeuwse stadsontwikkeling en vorming van de stedelijke ruimte.

Lange tijd werd verondersteld dat de zone van het Oud-Hospitaal, afgeboord door de Onderwijsstraat en de Oude Vismarkt, de oudste kern van bewoning vormde, van waaruit Aalst stelselmatig groeide tot de stad die ze vandaag is. Een stelling die door het voortschrijdend onderzoek vandaag genuanceerd dient te worden.

Zo bleek uit opgravingen op de terreinen van het Oud-Hospitaal dat de helft van de oppervlakte waarop dit hospitaal zich bevindt, tot in de 12de eeuw in de oorspronkelijke winterbedding van de Dender lag. Een deel van de gronden waarop later het Oud-Hospitaal zou verrijzen, blijkt inderdaad pas in die periode op de Dender gewonnen te zijn, een hele eind later dus dan de Karolingische periode en de eerste vermelding van Aalst. Deze terreinen waren oorspronkelijk dus veel geringer in oppervlakte. Bovendien heeft het onderzoek in deze zone vooralsnog geen Karolingische vondsten opgeleverd, wat een strikte lokalisering van de villa Alost op deze plaats niet vanzelfsprekend meer maakt.

Integendeel, een eindje verderop werden bij archeologisch onderzoek ter hoogte van de Oude Vismarkt wel enkele sporen uit de Karolingische en zelfs de Merovingische periode aangetroffen. Zo kwamen er kuilen en de vondst van een 6de-eeuwse gouden munt aan het licht, geslagen in Ravenna door de Ostrogotische koning Athalaric (526-534). De munt is een imitatie van een Byzantijnse munt.

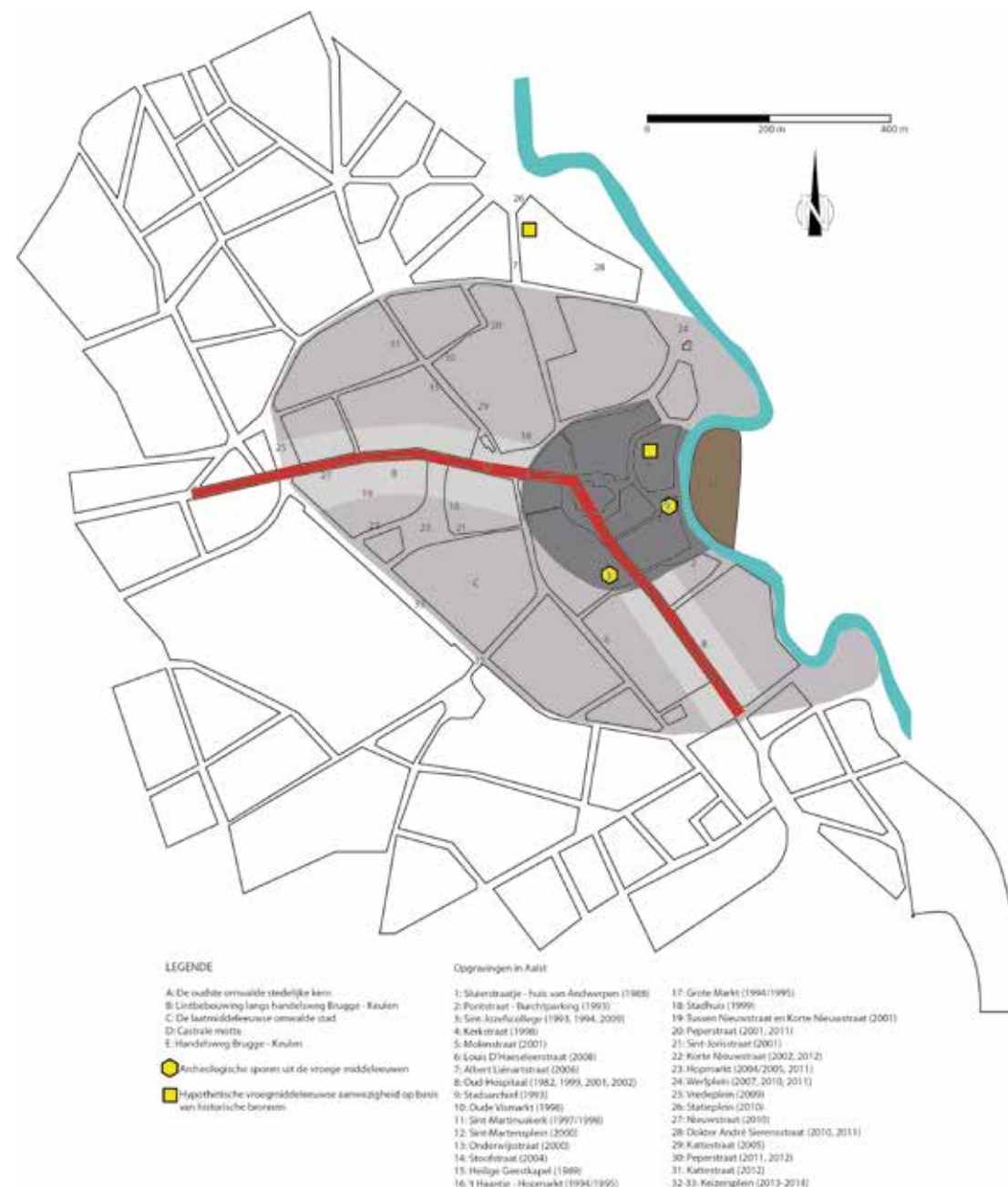
Ook hogerop, bij opgravingen op de speelplaats van het Sint-Jozefscollege aan de Pontstraat, kwamen in 2009 Merovingische houtbouwsporen aan het licht. De dateringen van deze houtbouwsporen gaan terug tot de 5de en eerste helft van de 6de eeuw en sluiten goed aan bij de datering van de aangetroffen munt.

Uit deze archeologische gegevens blijkt dus duidelijk dat de vroegmiddeleeuwse bewoning langsheen de Dender verder teruggaat in de tijd dan de oudste vermeldingen suggereren, maar ook dat de ontwikkelingen die aanleiding gaven tot het ontstaan en de verdere evolutie van wat later Aalst zou worden, zich in een veel ruimer gebied afspeelden dan wat voorheen werd verondersteld (terreinen van het Oud-Hospitaal).

Dit gebied, dat zich uitstrekt van de Dender tot de hoger gelegen leemrug ter hoogte van het Sint-Jozefscollege, zal de kern vormen van de latere stadsontwikkeling. Gaandeweg zal de bewoning in dit gebied verdichten en worden percelen verkaveld. Omstreeks het midden of in de tweede helft van de 11de

eeuw, wanneer de stadswording zich volop op gang trekt ten gevolge van een reeks politieke en economische factoren, zal het gebied dat besloten ligt tussen de Molenstraat, Lange Zoutstraat en Klapstraat uiteindelijk voor de eerste maal omweld worden.

Stadsgezicht Jacob van Deventer

Zicht op de Sint-Martinuskerk, Sanderus

De Sint-Martinuskerk en haar positie binnen de oudste kern van Aalst

Over de vroegste geschiedenis van de Sint-Martinuskerk is niet veel geweten. Historische bronnen over de vroegste geschiedenis van de kerk zijn onbestaande. Het is zelfs wachten tot de 12de eeuw vooraleer er voor de eerste maal melding wordt gemaakt van de parochiekerk van Aalst (1183), zonder dat evenwel de naam vermeld wordt. Oude naamsvermeldingen van Sint-Martinus ontbreken, de oudste vermelding tot dusver bekend dateert pas van 1456! Het is op basis van historische bronnen dus niet eenvoudig om de ouderdom van de Sint-Martinuskerk te duiden.

Anderzijds is de naam Sint-Martinus op zich betekenisvol. Het Martinuspatrocinium (de naam van de patroonheilige) wijst doorgaans op een oude Merovingische of Karolingische stichting door een groot adellijk geslacht. Het is inderdaad niet ondenkbaar dat de stichting van de Sint-Martinuskerk tot deze vroege periode teruggaat en dat ze in oorsprong de domeinkerk was van de *villa Alost*. Haar centrale ligging binnen de zone van de stad waar ook de oudste vroegmiddeleeuwse archeologische sporen werden aangetroffen, is in dat opzicht betekenisvol.

Zoals hoger vermeld, kan de *villa Alost* immers niet langer louter vereenzelvigd worden met de terreinen van het latere Oud-Hospitaal, maar komt een ruimer areaal in aanmerking. Daarbinnen is de positie van de kerk dan vrij centraal en

bovendien is dat areaal gelegen nabij een belangrijke verbindingsweg (de latere, 11de-eeuwse handelsweg Brugge-Keulen, die echter misschien wel teruggaat op een oudere voorloper). Dat de oudste sporen te Aalst ook nog blijken geven van een zekere status van de toenmalige site, maakt de hypothese dat de Sint-Martinuskerk de oorspronkelijke domeinkerk was, wel aannemelijk.

Vanaf de 13de - 14de eeuw is er gaandeweg meer informatie beschikbaar. Zo is geweten dat de voorloper van de huidige kerk, die op dezelfde plaats stond, na een verwoesting en brand op het einde van de 14de eeuw en begin 15de eeuw nog hersteld en uitgebreid werd. Ten slotte werd de huidige kerk vanaf 1480 rond haar voorloper heen gebouwd.

Vanuit archeologische hoek kunnen wel een aantal indicaties aangereikt worden omtrent de ouderdom. Zo kwam bij onderzoek in de kerk in 1997 op een diepte van 2 m een puinpakket met bouwmaterialen aan het licht, met daarin brokken zandsteen, dakpanfragmenten en witte en roze kalkmortel. Een datering op een botfragment dat zich in het puinpakket bevond, leverde een ouderdom op in de 10de eeuw. Mogelijk kan het puinpakket met een oudere bouwphase in verband gebracht worden; een duidelijke interpretatie op basis van het onderzoek was helaas niet mogelijk.

Archeologisch onderzoek in kader van de vloerverwarming

Aanleiding

De Sint-Martinuskerk ondergaat een groot-schalige restauratiecampagne die zal afgerond zijn in februari 2027. Tijdens de vijfde fase van de restauratie, die liep van juli 2017 tot eind 2018, werd een ondergrondse

verwarmingsinstallatie geplaatst. Om het technische plan van deze verwarming te kunnen uittekenen, werd eerst een grond-radaronderzoek uitgevoerd, gevolgd door een archeologisch onderzoek.

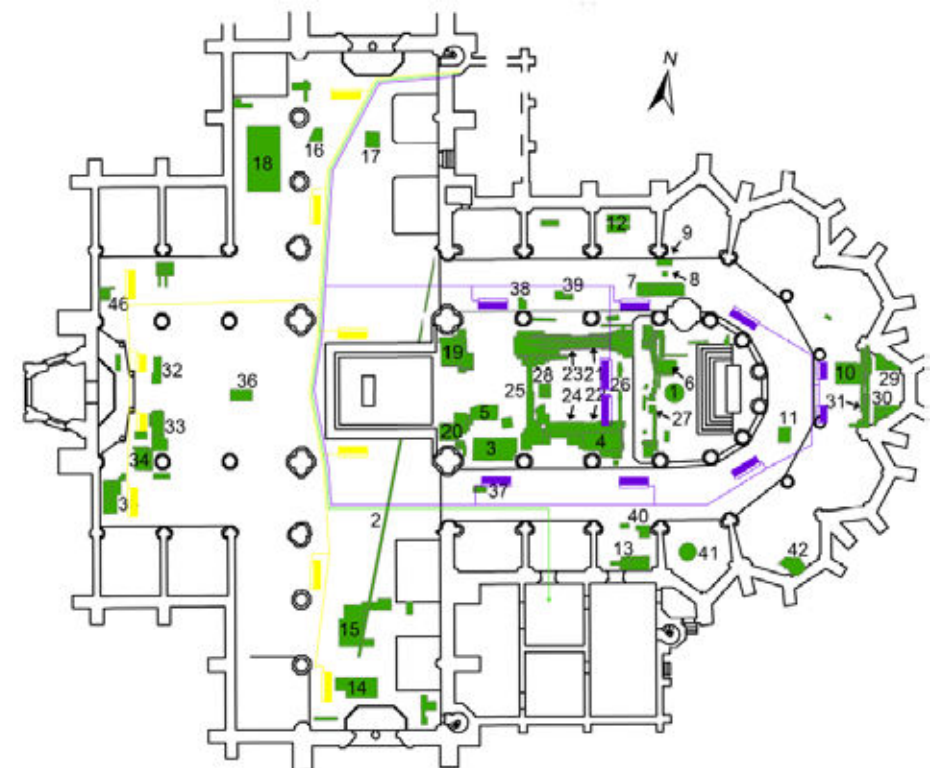

Grondradaronderzoek

Voorafgaand aan het archeologisch onderzoek voerden specialisten van de UGent een grondradaronderzoek uit. Hierbij wordt gebruik gemaakt van radiogolven die de bodem worden ingestuurd en die door verschillen in densiteit van de bodem anders worden gereflecteerd (bv. door de aanwezigheid van vloeren, muren, enz.). De diepte van het spoor wordt gemeten door het tijdsinterval tussen verzenden van het signaal en de ontvangen reflectie. Hierbij was het de bedoeling om op een niet-destructieve manier zo veel mogelijk informatie te verwerven over de ondergrond op de plaats van de geplande verwarmingselementen en om indien mogelijk de eventuele archeologische

structuren zo veel mogelijk te vrijwaren door de locatie van de geplande convectieputten te wijzigen.

Naast een tiental mogelijke grafstenen, meestal op geringe diepte onder de huidige marmeren vloer, en waarvan sommige aanzienlijke afmetingen vertonen, gaat het om resten van het koordoksaal en het koorgestoelte. Daarnaast konden de vermoedelijke resten van een portiekaltaar in de oostelijke straalkapel en van een mogelijke westelijke afsluitmuur in het schip gedetecteerd worden. Al deze resten behoren tot vroegere fasen van het huidige kerkgebouw. Van de voorlopers van de huidige kerk konden geen duidelijke sporen waargenomen worden.

Synthesekaart van het grondradaronderzoek, dr. Lieven Verdonck, UGent

Oudste sporen

Gezien de beperkte diepte van het archeologisch onderzoek, zijn op de meeste plaatsen in de kerk geen vondsten ouder dan de late middeleeuwen aangetroffen. Enkel ter hoogte van de viering is iets dieper gegraven en geven enkele sporen een inkijk in de oudste geschiedenis van de stad. De moederbodem (d.i. de natuurlijke bodem) bevindt zich hier op een diepte van ongeveer twee meter. De lagen erboven zijn gevolg van menselijke activiteit en vertellen dus iets over het verleden van deze locatie.

De oudste teruggevonden sporen zijn te interpreteren als tuinlagen en kuilen en hebben niets te maken met de kerk. Waarom deze laatste ooit gegraven zijn, is niet te achterhalen. Meestal worden deze sporen door archeologen geïnterpreteerd als kuilen voor het winnen van leem OF gebruikt voor het bouwen van woningen. In de opgegraven sporen zijn dakpannen van het zogenaamde 'Romeinse type' (tegulae en imbrices – gebruikt tot ca. 1150 n. Chr.) teruggevonden. Eén laag bevatte enkele mortelbrokken met baksteengruis.

Helaas leverden deze kuilen en lagen geen ander materiaal op, zodat ze niet nauwkeuriger dan van vóór de late middeleeuwen konden worden gedateerd (vóór 1250 n. Chr.). Daarom voerde het *Laboratorium voor Radiokoolstofdatering* van het *Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium* te Brussel op vraag van de archeologen verschillende radiokoolstofonderzoeken uit op houtskool die is gevonden in deze sporen. De resultaten van deze dateringen overstegen de verwachtingen en ze plaatsen de kuilen in de vroege middeleeuwen, met name tussen 770 n. Chr. en 980 n. Chr. De oudste laag, vermoedelijk een oude agrarische laag, is mogelijk zelfs nog iets ouder en dateert tussen 690 n. Chr. en 890 n. Chr.

14C-datering of radiokoolstofdatering

Radiokoolstofdatering is een vaak gebruikte dateringsmethode. Alle archeologische materialen die koolstof bevatten, zijn in principe met de radiokoolstoftechniek te dateren. Het principe is gebaseerd op het feit dat alle levende organismen (mensen, maar ook bomen, planten, vissen, ...) een constante hoeveelheid van het onstabiele isotoop koolstof 14 bevatten. Op het ogenblik dat een organisme sterft, start het proces van verval, waarbij de hoeveelheid koolstof 14 na 5700 jaar nog slechts de helft bedraagt van de oorspronkelijke hoeveelheid. Vermits het radioactief verval van de koolstof 14-isotopen volgens een bekend tempo verloopt, kan aan de hand van het nog resterend aandeel van koolstof 14 een meting worden gemaakt van de tijd die verstreken is sinds de dood van het onderzochte organisme. In de praktijk kan men dateringen verkrijgen van objecten tot 50.000 jaar oud. Vanaf die ouderdom is het koolstof 14-gehalte dan zo laag dat metingen zinloos zijn. Op deze metingen zit een statistische fout, waardoor de uitkomst altijd weergegeven wordt met een begin- en einddatum en een procentuele zekerheidsmarge.

Sporen van de voorloper van de huidige kerk

Op verschillende plaatsen binnen de kerk kwamen muurresten, die niet in verband te brengen zijn met één van de bouwfases van de huidige kerk, aan het licht. Het gebruikte bouw materiaal is in de meeste gevallen Doornikse kalksteen. Deze steensoort, ontgonnen in de omgeving van Doornik, wordt gelinkt aan de Romaanse bouwtraditie. Sporadisch is ook Ledesteen gebruikt. Deze funderingen in natuursteen behoren dan ook toe aan de Romaanse kerk, i.e. de 11de- of 12de-eeuwse fase van de kerk, die voorafgaat aan het huidige gebouw. Ondanks dat het onderzoek in putten met een beperkte oppervlakte gebeurde, was het op basis van de locatie van deze muurresten toch mogelijk om de plattegrond van deze oudere kerk deels te achterhalen.

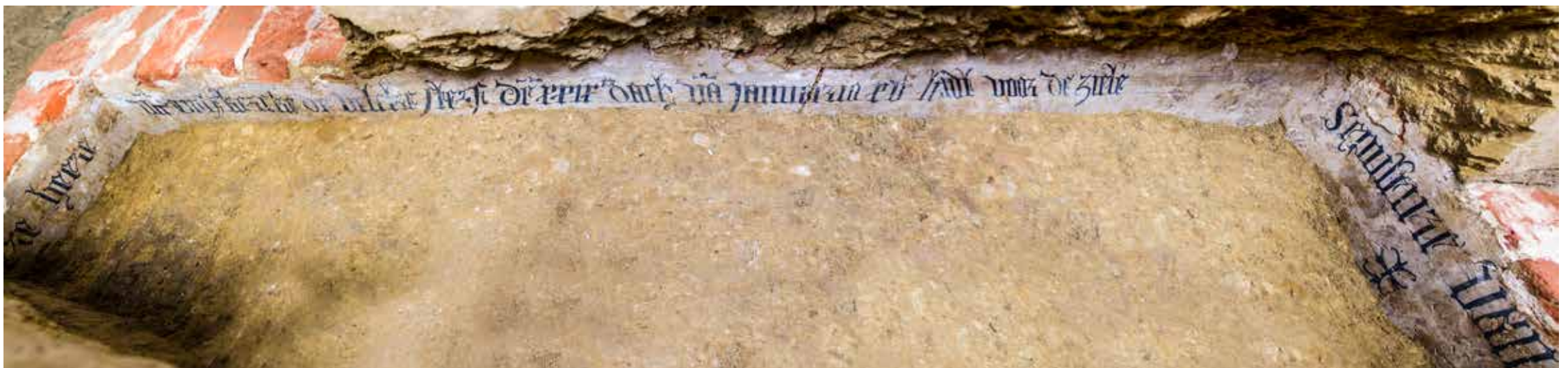
Het betreft waarschijnlijk een drieschepig kerkgebouw, dat net als de huidige kerk een quasi west-oost oriëntatie kende. De buitenmuren waren wellicht 1,75 meter dik. Het middenschip, aan weerszijden voorzien van zuilen, had een breedte van ongeveer 7,5 meter. De zijbeuken waren ongeveer 5,5 meter breed. Op basis van enkele massieve natuurstenen funderingen in het huidige koor en ter hoogte van de toegang van de kerk kunnen we veronderstellen dat de totale lengte van de Romaanse kerk minstens 41 meter zal geweest zijn.

Hypothetische reconstructie van de Romaansekerk, SOLVA

Het massief in de zuidelijke dwarsbeuk, met een binnenhoek aan de noordzijde en een steunbeer aan de zuidzijde, wijst vermoedelijk op de aanwezigheid van een toegangspartij aan zuidelijke zijde van de kerk. Mogelijk bevond zich ook aan noordzijde een dergelijke toegangspartij. Het onderzoek leverde geen aanwijzingen

op voor de aanwezigheid van een oudere kerk, voorafgaand aan deze Romaanse bouwfase, al betekent dit niet dat die er nooit is geweest. Dit is veeleer te wijten aan de omvang van het uitgevoerde onderzoek, die slechts een beperkt inzicht in de bodem toeliet.

Begraving in de kerk

Het archeologisch onderzoek in de Sint-Martinuskerk leverde reeds van bij de start interessante resultaten op. In de eerste plaats werden verscheidene begravingen aangetroffen. Dit was helemaal geen verrassing: tot het einde van de 18de eeuw werden overledenen immers steeds begraven in of rond een kerk of andere religieuze plaatsen zoals kloosters. Het is pas in 1784 dat de Oostenrijkse keizer Jozef II er met een keizerlijk decreet voor zorgde dat het begraven in kerken of andere bedehuizen verboden werd. De aanleg van nieuwe begraafplaatsen gebeurde vanaf dan buiten de stadsmuren. Zo werd te Aalst vanaf 1784 het zogenaamde 'Jennemiekeskerkhof' in gebruik genomen, de eerste stedelijke begraafplaats gelegen buiten de toenmalige stadsmuren, langsheen de uitvalsweg naar Dendermonde.

Aangezien grafstenen of andere aanwijzingen doorgaans ontbreken door het herhaaldelijk heraanleggen van vloerniveaus in de kerken, is het meestal onmogelijk te achterhalen wie de aangetroffen overledenen nu precies

waren. Enkel een uitvoerige studie van de beschikbare archiefstukken en concrete aanwijzingen, bijvoorbeeld opschriften bij een grafkelder, zou hier eventueel uitsluitsel over kunnen geven. De meeste begravingen blijven dus anoniem.

Toch vertelt zo'n skelet iets over de persoon en de sociale positie die deze bekleedde in de toenmalige maatschappij. Het voorrecht om binnen de kerk begraven te worden was namelijk niet voor iedereen weggelegd. Naast geestelijken konden enkel de rijkere mensen zich een plaatsje in de kerk veroorloven.

Alle aangetroffen graven bij het onderzoek in de Sint-Martinuskerk hadden, geheel volgens de christelijke traditie, een west-oost oriëntatie. De gelovigen worden hierbij met het hoofd in het westen gepositioneerd. Op deze manier is hun blik naar het oosten gericht, zodat ze tijdens de wederopstanding Christus kunnen aanschouwen. Mannelijke geestelijken liggen dan weer doorgaans met het hoofd in het oosten, zodat ze hun blik naar de gelovigen gericht hebben.

De meerderheid van de begravingen in de Sint-Martinuskerk gebeurde in een eenvoudige grafkist. Hier en daar toont de aanwezigheid van muurresten dat sommige overledenen in grafkelders werden begraven. Grafgiften werden niet aangetroffen. Het aantreffen van speldjes ter hoogte van de lichamen doet bovendien vermoeden dat de overledenen – ondanks hun rijkdom – niet hun eigen kleren droegen, maar dat ze gewikkeld werden in een eenvoudige lijkwade.

De graven zijn over het algemeen goed bewaard. Door hun locatie binnen de kerk was

er immers sprake van goede bewaringsomstandigheden: een relatief constante temperatuur en een zeer lage en constante vochtigheidsgraad. Hierdoor kunnen niet alleen de beenderen in goede staat gerecupereerd worden, maar treffen de archeologen soms ook nog menselijk haar aan. Van de grafkisten zelf kunnen naast de kistnagels vaak ook fragmenten van de planken bemonsterd worden.

De aangetroffen skeletten dateren allemaal van de periode van de huidige kerk.

Fysisch-antropologisch onderzoek

De menselijke beenderen werden na afloop van het onderzoek bestudeerd door een fysisch antropoloog. Een fysisch antropoloog kan aan de hand van de studie van het menselijk skelet namelijk heel wat informatie over de bevolking in het algemeen en over de overledenen in het bijzonder in kaart brengen. Het geeft niet alleen meer duidelijkheid over de sterfleefijd, het geslacht en de lichaamsbouw, maar ook over voedingspatronen en eventuele ziektebeelden.

Zo werd tijdens het archeologisch onderzoek in 1998 een skelet van een vrouw opgegraven met een leeftijd

tussen de 35 en 50 jaar. Zij bleek van hogere status te zijn en moet in de kerk begraven zijn tussen 1655 en 1782. Na een grondige analyse van het skelet werd duidelijk dat de vrouw vermoedelijk gestorven is aan borstkanker. Dat valt af te leiden uit de beschadiging van de botstructuur ter hoogte van de borstkas. Archeologisch onderzoek kan zo ook een bijdrage leveren aan de geschiedenis van de geneeskunde, meer bepaald die van borstkanker. Een heel belangrijke studie aangezien borstkanker een van de meest voorkomende kankers is en één op de acht vrouwen erdoor getroffen wordt.

Besluit

Het archeologische onderzoek in de Sint-Martinuskerk heeft, ondanks de beperkte omvang van de vloerverwarmingsputten, toch fundamenteel nieuwe informatie opgeleverd die van belang is, niet alleen voor de kerk, maar ook voor de stad.

Er werd verwacht dat er nog iets van de oudere kerkfasen bewaard zou zijn, maar er werd niet gedacht dat deze kleine putten het mogelijk zouden maken om een idee te krijgen van de omvang en het uitzicht van de Romaanse kerk. Zo werd vastgesteld dat de Romaanse kerk, gebouwd in de 11de of de 12de eeuw, drie beuken had en waarschijnlijk meer dan 41 meter lang was.

Op één plaats in de viering konden de archeologen dieper graven en hier troffen ze enkele oudere kuilen aan. Het was echter wachten op de radiokoolstofdateringen tot duidelijk werd hoe belangrijk deze sporen waren voor de geschiedenis van de stad.

De resultaten van deze dateringen plaatsen deze kuilen in de Karolingische periode, de periode tussen 700/750 en 900 na Christus. Dit zijn tot op heden de oudste dateringen binnen de kerk. Hoewel niet met zekerheid aangetoond kan worden dat de aangetroffen sporen in relatie staan tot een kerkgebouw - een voorloper van de Romaanse kerk in dat geval - duidt de locatie van de kuilen, nabij de latere natuurstenen massieven, erop dat deze zone van de kerk in die periode wel reeds intensief gebruikt werd. Het versterkt het beeld dat de vroegmiddeleeuwse aanwezigheid zich inderdaad niet beperkte tot de zone van het Oud-Hospitaal, maar dat een veel ruimer gebied langs de Dender in deze vroege periode reeds in gebruik genomen was.

Met de resultaten van de opgravingen is een belangrijke stap gezet in onze kennis over het oudste Aalst.

Bibliografie

- De Groote K. & Moens J., 1999. Noodonderzoek in de St-Martinuskerk te Aalst (O.VI). In: *Archaeologia Mediaevalis* 22, pp. 56-57.
- De Groote K., 2013. De stadswording van Aalst. Of hoe een Merovingische nederzetting uitgroeide tot een laatmiddeleeuwse stad, *Monumenten en Landschappen* 32, pp. 4-32.
- Klinkenborg S., De Maeyer W. & Taelman E., te verschijnen. Aalst Sint-Martinuskerk. Archeologisch onderzoek. Eindverslag - 2017G8. In: SOLVA Archeologie Rapport 167, onuitgegeven rapport SOLVA.
- Van de Perre D., 2011. De stedenbouwkundige ontwikkeling van Aalst, Ninove en Geraardsbergen tot 1500: een vergelijkende studie, *Het Land van Aalst* 63/1, pp. 39-80.
- Van de Vijver K., 2019. Archeo-antropologisch assessment van de menselijke resten van de opgraving in de Sint-Martinuskerk te Aalst (2017). In: *Onderzoeksprogramma "Mens en milieu in het Quartair"*, KBIN rapport 2019-10, onuitgegeven rapport KBIN.
- Verdonck L., 2013. Georadarprospectie van de Sint-Martinuskerk te Aalst. Rapport Geofysische Survey 2013-02, onuitgegeven rapport UGent.

Plattegrond

- 1 Hoofdaltaar (1777) door Frans Jozef Janssens.
- 2 Sacramentstoren (1604) door Hiëronymus Du Quesnoy de Oudere.
- 3 Kapel met altaar van H. Aubertus (patroon van de bakkers) (± 1700) door Jan De Sabuye met schilderij van Jan van Cleef de Jonge.
- 4 Kapel met altaar van H. Cornelius en H. Maurus (patroon van de kleermakers) (eind 17de eeuw) met schilderij van Jan van Cleef de Jonge.
- 5 Kerkmeestergestoelte en gestoelte van Barbaristen (rederijkers) (± 1780) Martinus wekt dode tot leven (1687) door Godfried Maes (voormalig hoogaltaar).
- 6 Altaar van de H. Barbara (rederijkers) (1644) met Marteldood van de H. Barbara (1752) van Maximiliaan D'Hase.
- 7 Zuidelijk tochtportaal (1735) met Sint-Maartensglasraam (1912) door Jozef Casier.
- 8 Altaar van de H. Rochus (patroon van de hop- en graanhandelaars) (± 1632) met Heilige Rochus door Christus aangesteld tot patroon van de pestlijders (1628) door P. P. Rubens.
- 9 Calvarie.
- 10 Altaar van het Heilig Kruis (± 1650) door Cornelis Van Mildert met schilderij van Gaspar De Craeyer.
- 11 Preekstoel (± 1810) door Willem I Van Buscum.
- 12 Kapel met altaar van de Zoete Naam Jezus (2de helft 18de eeuw) met Aanbidding der Herders (± 1600) toegeschreven aan Ambrosius Francken de Oude.
- 13 Kapel met retabel van Sint-Antonius Abt (patroon van de busschutters en vleeshouwers) (1911) door Robert Van Caelenbergh.
- 14 Doorgang naar de winterkapel.
- 15 Kapel met retabel van H. Hart van Jezus (1875) door Bressers en Blanchard. Grafmonument van Dirk Martens (1534/1774).
- 16 Kapel met altaar van H. Aloysius van Gonzaga (1770) door Martin Mattelet met schilderij (1856) van Jozef Meganck.
- 17 Kapel met altaar van H. Nicolaas (patroon van de winkeliers) (1713) door Jan-Baptist De Vree.
- 18 Kapel met altaar van O.-L.-Vrouw van de Rozenkrans (1905) door Rooms.
- 19 Kapel met altaar van H. Catharina (rederijkers) (± 1664) door Pieter Verbruggen de Oude.
- 20 Kapel met altaar van H. Crispinus en H. Crispinianus (patroon van de lederbewerkers en huidenvetters) (± 1616) met schilderij toegeschreven aan David Teniers de Oude.
- 21 Kapel met altaar van H. Antonius van Padua (± 1771) door J. B. Kieckens met schilderij (± 1580) toegeschreven aan Michiel Coxcie of omgeving.
- 22 Kapel met altaar van H. Dorothea (patroon van de hoveniers) (1675) door Pieter De Can met schilderij (1826) van Petrus Franciscus De Pau.
- 23 Kapel met altaar van H. Jozef (patroon van de timmerlieden) (± 1755) door Philippus De Vos. Grafsteen van Gheraerd du Bosch († 1561) en Isabeau Lotin († 1573).
- 24 Kapel met altaar van H. Jacobus (patroon van de bedevaarders en hoedenmakers) (17de en 18de eeuw).
- 25 Altaar van H. Moeder Anna en de Hallebedevaarders (1782) door Philippus Van Raffelgem en Jan Baptist De Coene.
- 26 Altaar van H. Hubertus (patroon van de jagers) (1654) met Hubertus' bekering (midden 17de eeuw) toegeschreven aan Jan Boeckhorst.
- 27 Noordelijk tochtportaal (1736).
- 28 Altaar van H. Eligius (patroon van de

smeden en metaalbewerkers) (± 1652) door Pieter De Can.

29 Gestoelte van de H. Anna en de Hallebedevaarders. Altaarschilderij De vier Gekroonden (18de eeuw).

30 Kapel met altaar van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Smarten (midden 18de eeuw). Grafkapel van familie De Ruddere.

31 Doopkapel met doopvont uit 16de eeuw.

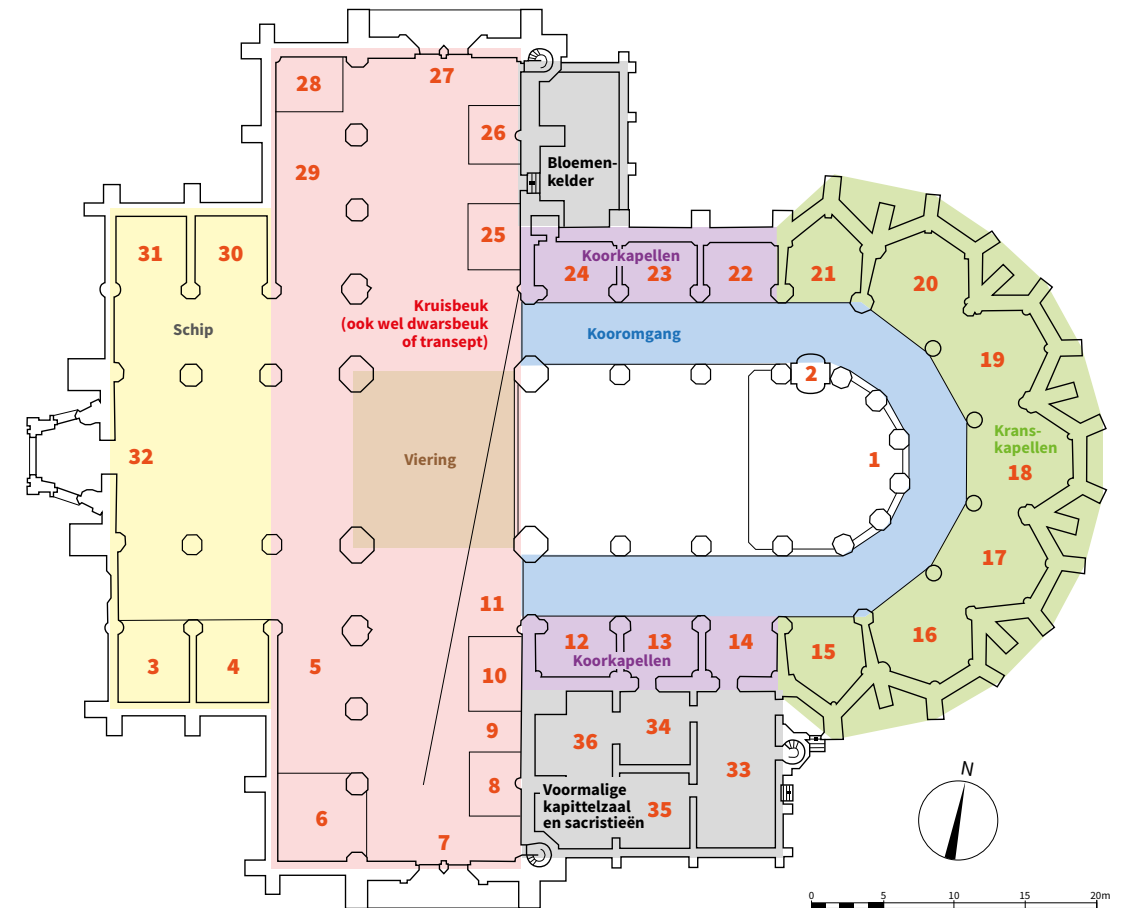
32 Doksaal en orgel (1757) door P. Van Peteghem, later Stevens (1949).

33 Voormalige sacristie, momenteel winterkapel.

34 Voormalige kapittelzaal met muurschildering Laatste Oordeel (± 1520).

35 Voormalige tresorij (kleine sacristie).

36 Sacristie.

Stad Aalst

AALST
VERGEET
JE NOOIT

TOERISME AALST

Hopmarkt 51
9300 Aalst
tel. 053 72 38 80
info@visit-aalst.be
www.visit-aalst.be

Deel je jouw mooie foto's van Aalst op sociale media?
Doe dat dan met de hashtags #aalst #9300 #chipka #visitaalst

COLOFON

Redactie: dienst Toerisme en erfgoed

Auteurs: Bart Cherretté, Wouter De Maeyer, Sigrid Klinkenborg
Kaartmateriaal: dienst Stadsmarketing en communicatie

Copyright:

Dirk Wollaert: cover, p 2, p 3, p 10, p 13, p 16, p 17, p 18, p 20

Gert Swillens: p 5

SOLVA Dienst Archeologie: p 7, p 14, p 19

Agentschap Onroerend Erfgoed: p6

Druk en Lay-out: Artoos

Verantwoordelijke uitgever: Christoph D'Haese, burgemeester, p.a. Werf 9 – 9300 Aalst

Wettelijk depot: D/1799/2019/12

Zin om de Sint-Martinuskerk nog beter te leren kennen?
Bezoekersgids **'Van heiligen, engelen en duivels'** te koop
in 't Gasthuys stedelijk museum en infokantoor toerisme.

Ontdek de Sint-Martinuskerk met gids,
alle info vind je op www.visit-aalst.be

